

Лада Яковицька
доцент, кандидат психологічних наук
Національний авіаційний університет
м. Київ (Україна)

ЕКСТЕРІОРИЗАЦІЯ ЯК МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ ЧИННИК САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасній вітчизняній психологічній науці поняття «чинник» трактується неоднозначно залежно від того, який – структурний або процесуальний – аспект явища береться до уваги. У контексті нашого дослідження мотиваційно-ціннісний чинник – це функціональний спосіб перетворення особистості, який забезпечує її розвиток і змінює динаміку професійної діяльності фахівця.

Тільки в діяльності відбувається розкриття здібностей людини, формування необхідних властивостей, якостей, знань, умінь і навичок, накопичення досвіду. Фахівець, оволодіваючи засобами і способами здійснення професійної діяльності, в перспективі стає її суб'єктом через можливість свідомо будувати і перебудовувати дії, ставлення, ситуації. У процесі розвитку суб'єкта відбувається перехід форм зовнішньої матеріально-чуттєвої діяльності у внутрішній план (інтеріоризація), де вихідна інформація згортається, видозмінюється, модифікується, виправляється. У зворотному перекладі – екстеріоризації – відтворюються вже нові образи, дії відповідно до індивідуальних властивостей суб'єкта діяльності.

В ході самореалізації особистість поступово починає змінювати баланс процесів інтеріоризації й екстеріоризації (відбувається експлікація накопиченого досвіду на зовні) на користь останнього. Інтеріоризація не припиняється, але в житті дорослих людей більш яскраво виявляється процес екстеріоризації, «віддачі», трансляції накопиченого досвіду. Кожна особа, зокрема фахівець технічної сфери, є творцем стилю своєї професійної діяльності, свого шляху до самореалізації. Ми думаємо, що в процесі самореалізації фахівець екстеріоризує не всі норми й правила, засвоєні ним

раніше, а тільки ті, які є адекватними способу життєдіяльності, сформованому особистістю, і відповідають актуальним культурно-історичним умовам. Крім того, у цьому процесі професіонал здатен не тільки транслювати засвоєні й створенні норми й цінності, але й одночасно породжувати нові цілі й орієнтири, більш відповідні швидкоплинним життєвим вимогам, тим самим, забезпечуючи розвиток і свій, і соціуму.

Глибокий логіко-структурологічний аналіз цього аспекту проблеми самореалізації, а також проблем індивідуальності й цілісності особистості виявляємо у працях В.І.Муляра. Розглядаючи самореалізацію як діалектичний процес, автор зазначає, що кожен індивід у процесі життєдіяльності прагне адекватного, цілковитого розкриття надбаних за допомогою привласнення досвіду людства (у процесі опредметнення) сутнісних сил, самореалізації індивідуальності (тобто розпредметнення). Таким чином індивід стає носієм суперечності між опредметненням і розпредметненням [2].

У процесі опредметнення людські здібності переходять у предмет і втілюються в ньому. Завдяки цьому предмет стає соціальним, культурним або людським, за К.Марксом. У процесі опредметнення сутнісні людські сили екстеріоризуються: переходять в об'єкти, в явища культури.

Опредметнення, як складова науково-технічної діяльності викладача, має три основні рівні:

1) матеріальний – виробнича діяльність в лабораторіях; державні науково-дослідні теми кафедр, що виконуються коштом державного бюджету, та госпрозрахункові теми з промисловими підприємствами; грантова діяльність; участь у проєктах розвитку територіальних громад, захисту довкілля;

2) психічний – розкриття надбаних за допомогою привласнення досвіду людства (у процесі опредметнення) сутнісних сил; творення й інтерпретація змісту виробничих і буттєвих процесів, творення нових сенсів, мисленнєва діяльність, розробка стратегій творчої діяльності та інші складові, які є конструктивними елементами будь-якої професійної сфери;

3) творіння себе самого – привласнення продуктивних форм взаємодії, прийняття просоціальних очікувань, усунення різних форм відчуження, розвиток духовних потенцій [3].

Проте погоджуючись з можливістю теоретичного розділення цих взаємопов'язаних процесів, також припускаємо те, що в різні періоди життя людини то один, то інший процес виявляється провідним. Детермінантами для забезпечення процесу екстеріоризації виступають: 1) здатність до встановлення доброзичливих стосунків з навколишніми, колегами; 2) сформованість системи цінностей як передумови для технічної творчості.

Важливість процесу екстеріоризації у науково-технічній діяльності опосередковано підтвердив у своїх дослідженнях В.Н.Пушкін. Автор зауважив, що не всі завдання можуть бути представлені у вигляді лабіринту. Є багато екстраполяційних завдань з невизначеною зоною пошуку. За таких умов не можна запрограмувати перебіг рішення. Для продуктивного мислення особистості характерні саме такі завдання. Для них не можна використовувати принцип скорочення лабіринтних майданчиків. Простір таких завдань абстрактний з невизначеною кількістю координат. Для науково-технічної діяльності передусім характерне вироблення нових способів дій, яких раніше не було [1]. Описати чинники самореалізації викладача у науково-технічній діяльності можна лише на підставі розкриття психологічних механізмів творення моделі технічних рішень. Для того, щоб фахівець міг актуалізувати себе і свої наміри, також необхідна екстеріоризація (перенесення внутрішніх сенсів з середини на зовні). Коли у науковця виникає необхідність розкриття згорнутої думки або інтуїтивного відчуття, екстеріоризація виражається в діалогічній взаємодії задля структуризації ідеї, для того, щоб вона стала більш зрозумілою. Саме у процесі екстеріоризації краще структуруються і спрямовуються мисленнєві процеси фахівця, оскільки аудиторія висуває певні вимоги до висловлюваних думок.

Одночасно екстеріоризація – це чинник, який служить переносу та поширенню знань, що є дуже важливою функцією в умовах освітнього середовища. Екстеріоризація робить неявні знання явними через їхню передачу і «витягування» з інших

(учені, колеги, фахівці). Найпоширенішими передумовами екстеріоризації знань у професійній сфері є діалогічна взаємодія, діалогічне мислення, включене спостереження, розмова з колегами. Так, у науковій сфері часто фахівці, особливо молоді, можуть мати неявні знання, які вони ще не здатні чітко сформулювати й висловити. У такому разі через екстеріоризацію їх можна спробувати об'єктивувати в метафорах, асоціаціях і аналогіях. Призначення екстеріоризації у цьому випадку – допомогти перевести неявні знання у фіксовану форму, з якою можна працювати.

Екстеріоризація об'єктивує досвід і думки досвідчених фахівців, за допомогою вербальних конструкцій вони матеріалізують власний досвід і думки. Таким чином, відбувається передача важливих професійних надбань, актуалізуються позитивні переживання творця [4]. Без об'єктивації фахівець лишається просто носієм. Завдяки об'єктивації думка стає доступною для рефлексії й критики як з боку самого суб'єкта, так і з боку колег. У процесі обговорення ідеї змінюються, вдосконалюються, набувають нового змісту, гуманістичних сенсів.

Тобто, екстеріоризація є не тільки чинником самореалізації викладача в науково-технічній діяльності, а і складовою діалогічного мислення. Діалогічне мислення є частиною комунікації і у розвинутому вигляді формує структуру комунікації. Однією з ключових ознак професійної діяльності викладача у науково-технічній діяльності є послідовність процесів інтеріоризації і екстеріоризації (засвоєння знань і сенсів та подальшого їх вираження, дослідження, критики), але для самореалізації, коли доведена важливість не тільки індивідуальних, а і соціальних, гуманітарних складових, домінуючим, на нашу думку, є саме мотиваційно-ціннісна складова екстеріоризації.

Таким чином, екстеріоризація є могутнім потенціалом для зміни й розвитку особистості, важливим мотиваційно-ціннісним чинником процесу самореалізації у науково-технічній діяльності, коли внутрішні плани під впливами зовнішніх обставин, через посередництво навчання та накопиченого життєвого і професійного досвіду, відповідно коригуються з

урахуванням усіх матеріальних і матеріалізованих (соціальних, аксіологічних, культурних) вимог. Таке поєднання знань, досвіду матеріальної реальності з матеріалізованими вимогами є одним з основних чинників самореалізації фахівця.

Для розвитку екстеріоризації як мотиваційно-ціннісного чинника самореалізації необхідні: зона невизначеності на шляху до мети і здатність фахівця винайти свою особливу систему дій, що забезпечує йому найбільшу ефективність у виробничій діяльності, професійній взаємодії, а також часто й емоційне задоволення.

Ознакою розвинутого процесу екстеріоризації у фахівця науково-технічної сфери можна вважати здатність до діалогічної взаємодії, стійку систему прийомів і способів діяльності, яка є засобом ефективного пристосування до об'єктивних вимог професійної діяльності.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г.Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
2. Муляр В.И. Самореализация личности как социальный процесс : (Методолого-социологический аспект) : автореферат дис. ... кандидата философских наук : 09.00.01/Муляр Владимир Ильич. – К.: Киев. ун-т, 1990. – 16 с.
3. Яковицька Л.С. Екстеріоризація як механізм самореалізації викладача університету у науково-технічній діяльності / Л.С.Яковицька // Вісник національного університету оборони України. Збірник наук. праць. – К.: НУОУ, 2016. – Вип. 1(47). – С. 167-172.
4. Яковицька Л.С. Змістовний аналіз особливостей психологічних механізмів самореалізації викладачів технічного університету / Л.С.Яковицька // Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції.17-18 травня 2017 р., Мукачєво / Ред.кол. :Т.Д. Щербан (гол. ред.) та ін. – Мукачєво: Вид-во МДУ, 2017 – С.190-192.